

zijn minst een aantal van de jaarboeken die in de loop der tijd zijn verschenen kan niet anders concluderen dan dat men in deze doelstelling is geslaagd. Ook het onderhavige nummer getuigt hiervan. Zelfs is men niet wars van discussie met vakgenoten en toont hiermee aan gunstig af te steken bij wat wel is betiteld als de ‘consensuscultuur’ waardoor de Nederlandse academische historische wereld wordt gekenmerkt: deze onderscheidt zich vooral door gebrek aan werkelijke discussie en debat. Dat het *Jaarboek* de confrontatie niet schuwt, komt tot uiting in het artikel van Lotte Jensen over de eerste feministische golf. Zij bespreekt onder meer de sterke en zwakke punten van het proefschrift van Ulla Jansz en bepleit de totstandkoming van een nieuw overzichtswerk van de eerste golf als vervanging van en aanvulling op dat van Jansz.

Ook in dit jaarboek is de algemene teneur ten aanzien van het vraagstuk van de integratie van vrouwen- en gendergeschiedenis in de overige geschiedwetenschap pessimistisch. De historicus Frijhoff geeft al een mogelijke verklaring voor die weinig gunstige situatie door te wijzen op het feit dat mannen niet alleen in de geschiedenis maar ook in de geschiedwetenschap domineren. (176) Veelzeggend en herkenbaar is ook de opmerking van redactielid van het eerste uur Josine Blok dat ze nog steeds op congressen de vraag krijgt: ‘What’s a nice girl like you doing in a field like this?’ (22) In twee artikelen wordt ingegaan op de mate van integratie in het voortgezet en hoger onderwijs. Ook hier stemmen de conclusies niet vrolijk. Vrouwen- en gendergeschiedenis zijn een marginaal en weinig doordacht onderdeel van het totale geschiedenis aanbod. Volgens een der auteurs, de gymnasiumdocente Mieke de Vos, die de huidige in het VWO gebruikte geschiedenis methodes heeft doorgeploegd op dit thema, domineert met name in de onderbouw het slachtofferperspectief waardoor het moeilijk is voor meisjes om zich te identificeren met hun historische voorgangers.

Misschien is het een idee om op basis van dit inspirerende jubileumnummer van het *Jaarboek voor vrouwengeschiedenis* de integratiediscussie een nieuwe impuls te geven, bijvoorbeeld door de organisatie van een congres van het KNHG rond dit thema.

Anneke Ribberink

J. P. Sigmond, E. Sint Nicolaas, *Kijken naar geschiedenis. Onderzoeken en tentoonstellen van historische voorwerpen* (Zwolle: Waanders, 2005, 127 blz., € 22,50, ISBN 90 400 9053 X).

Ons cultureel erfgoed wordt met zorg gekoesterd. Talloze oude voorwerpen bevinden zich in particuliere verzamelingen of in de vele museale collecties die ons land rijk is. Nooit was de belangstelling voor de materiële cultuur uit het verleden zo groot. Alleen al het ongekend grote aantal bezoekers van musea is een bewijs hiervan. Kennelijk bestaat in deze tijd van snelle maatschappelijke veranderingen een grote behoefte om naar het verleden te kijken en tastbare bewijzen uit het verleden te verzamelen. Door de grote welvaartsstijging na de Tweede Wereldoorlog is er ook veel geld van particulieren en de overheid beschikbaar om verzamelingen aan te leggen. Evenmin kunnen historici klagen

over een gebrek aan belangstelling voor hun geschriften. Kortom het verleden staat volop in de belangstelling.

Maar de overvloed aan bewaarde oude voorwerpen wordt veel te weinig als bron gebruikt door historici. Voor archeologen is de materiële cultuur vanzelfsprekend de belangrijkste bron voor hun onderzoek, en voor de bestudering van de Oudheid en de Middeleeuwen kunnen voorwerpen nog een elementair onderdeel vormen van de geschiedschrijving, maar dan houdt het wel op. Traditioneel richt de geschiedschrijving van de periode daarna zich uitsluitend op schriftelijke bronnen. Zelfs het historisch onderzoek naar de materiële cultuur in de achttiende en negentiende eeuw is uitsluitend gebaseerd op schriftelijke bronnen als boedelinventarissen en testamenten. Dat moet volgens de auteurs veranderen.

Juist voor historici die nog nooit voorwerpen als bron hebben gebruikt is het eerste gedeelte van dit boek bestemd. Na een beschouwing over de meer theoretische achtergronden van het verzamelen, wordt terecht de vraag opgeworpen welk nut objecten hebben voor de geschiedschrijving en welke voorwerpen zich lenen voor een historisch onderzoek. Vervolgens krijgt de lezer methoden en technieken voorgeschoteld om een dergelijk onderzoek te verrichten.

Hoe onderzoeken we een voorwerp? Ontleend volgens mij aan het archeologisch onderzoek wordt een uitgebreid stappenplan aangegeven, waarin bij elke fase de mogelijke problemen en valkuilen tijdens het onderzoek worden aangegeven. Na de observatie en beschrijving volgt de classificatie, waarbij het object qua stijl, techniek, materiaal en andere kenmerken vergeleken wordt met andere voorwerpen met dezelfde functie. Deze laatste exercitie helpt de onderzoeker tevens de authenticiteit van het voorwerp vast te stellen. Voorzichtigheid is hier geboden want in de loop der tijden zijn vele vervalsingen in musea en particuliere verzamelingen terecht gekomen. Niet alleen van schilderijen maar ook van andere voorwerpen, als 'middeleeuwse' meubelen en tinnen voorwerpen of zogenaamde bezittingen van beroemdheden uit de vaderlandse geschiedenis.

Vervolgens gaan de schrijvers in op de problematiek rond het vergaren van dit bronnenmateriaal. Hoe kom je aan gegevens over de voorwerpen? Dit is een ingewikkelde materie, maar wel cruciaal voor het historisch onderzoek. Gewezen wordt er op kaartenbakken van musea, veilingcatalogi, gespecialiseerde literatuur of publicaties van tentoonstellingen. Toegang via het internet blijft onbesproken en praktische tips ontbreken. In verschillende hoofdstukken wijzen de auteurs erop dat het voor historici veel gemakkelijker is om toegang te krijgen tot schriftelijke bronnen die in archieven worden bewaard dan om objecten te bestuderen welke in musea hermetisch zijn afgesloten in depots. In feite vormt dit de grootste belemmering om museale objecten te gebruiken voor historisch onderzoek. Bovendien is van een object in een museumcollectie meestal de oorspronkelijke context moeilijk te achterhalen. Voor een verzamelaar van bijvoorbeeld glazen is de waarde, het type en de esthetiek belangrijker dan de herkomst die dikwijls door de ondoorzichtige kunsthandel niet meer valt te achterhalen. Door bewaaromstandigheden in de depots wordt zelfs een verzameling die wel in zijn geheel in een museum terecht is gekomen, uit elkaar gehaald. Hinderlijk voor het historisch onderzoek waarbij juist de context belangrijk is om een object als bron te kunnen gebruiken.

Historische voorwerpen, aldus de schrijvers, zijn objecten die vooral gerelateerd zijn aan bepaalde personen (liefst beroemdheden) of voorwerpen die op een andere wijze een extra betekenis hebben gekregen naast de esthetische waarde of de oorspronkelijke gebruiksfunctie. Deze definitie wordt gebruikt voor het tweede, veel kortere, gedeelte van het boek, dat gewijd is aan het gebruik van voorwerpen bij historische exposities. Na wederom een theoretische beschouwing, ditmaal over de verandering van de betekenis van voorwerpen zodra deze in een museum zijn beland, gaan de schrijvers in op de relatie tussen recente ontwikkelingen in de geschiedschrijving en mogelijke onderwerpen voor exposities. In tegenstelling tot kunsthistorische presentaties die voornamelijk objectgericht zijn, gaat het volgens de auteurs bij historische presentaties vooral om een verhaal. Een interessante invalshoek is het feit dat een conservator veel meer dan een historicus bij de keuze van onderwerpen deel uitmaakt van het debat over maatschappelijke verschijnselen en problemen. Sociale relevantie van een onderwerp trekt bezoekers en helpt bij het verwerven van subsidies. Het boek eindigt met de vraag of bij exposities geschiedenis en kunst verenigd kunnen worden. Een thematische aanpak is hiervoor het toverwoord, waarbij ook een pleidooi wordt gehouden om persoonlijke herinneringen te gebruiken. Bovendien suggereren de auteurs dat stijlkamers en reconstructies van het dagelijks leven bezoekers een goed beeld geven van het verleden waaraan zoveel behoefte is.

Nemen de schrijvers, die beide verbonden zijn aan het Rijksmuseum, hiermee een stelling in bij het debat dat is losgebrand over de nieuwe inrichting na de grote verbouwing? Expliciet wordt dit niet gezegd. Komt er in het Rijksmuseum een open depot met gemakkelijk toegankelijke beschrijvingen van voorwerpen die historici kunnen gaan gebruiken voor hun onderzoek? Of blijft dit een droomwens? De verdienste van dit mooi uitgegeven boek bestaat uit de theoretische beschouwingen die vooral voor historici nuttig zijn om gefundeerde kritiek te leveren wanneer zij voorwerpen willen gebruiken bij hun onderzoek. Al worden methoden en technieken om voorwerpen te onderzoeken wel besproken, een praktische handleiding is het boek niet geworden. Daarvoor ontbreekt het teveel aan praktische adviezen, zoals bijvoorbeeld de handigste methode om de bronnen te verzamelen of een overzicht van de belangrijkste literatuur waarin bronnen worden ontsloten.

Thera Wijsenbeek-Olthuis

N. Maas, *Werken voor de eeuwigheid. Een geschiedenis van het Letterkundig Museum* (Amsterdam: Meulenhoff, Antwerpen: Manteau, Den Haag: Letterkundig Museum, 2004, 399 blz., € 34,90, ISBN 90 8542 006 7).

Het Letterkundig Museum in Den Haag richt zich op de Nederlandse literatuur vanaf 1750. Het vijftigjarig bestaan van het museum was aanleiding voor deze geschiedschrijving. De inhoud bevat de onderdelen organisatie, collectie, publicaties en tentoonstellingen.

Historische voorwerpen, aldus de schrijvers, zijn objecten die vooral gerelateerd zijn aan bepaalde personen (liefst beroemdheden) of voorwerpen die op een andere wijze een extra betekenis hebben gekregen naast de esthetische waarde of de oorspronkelijke gebruiksfunctie. Deze definitie wordt gebruikt voor het tweede, veel kortere, gedeelte van het boek, dat gewijd is aan het gebruik van voorwerpen bij historische exposities. Na wederom een theoretische beschouwing, ditmaal over de verandering van de betekenis van voorwerpen zodra deze in een museum zijn beland, gaan de schrijvers in op de relatie tussen recente ontwikkelingen in de geschiedschrijving en mogelijke onderwerpen voor exposities. In tegenstelling tot kunsthistorische presentaties die voornamelijk objectgericht zijn, gaat het volgens de auteurs bij historische presentaties vooral om een verhaal. Een interessante invalshoek is het feit dat een conservator veel meer dan een historicus bij de keuze van onderwerpen deel uitmaakt van het debat over maatschappelijke verschijnselen en problemen. Sociale relevantie van een onderwerp trekt bezoekers en helpt bij het verwerven van subsidies. Het boek eindigt met de vraag of bij exposities geschiedenis en kunst verenigd kunnen worden. Een thematische aanpak is hiervoor het toverwoord, waarbij ook een pleidooi wordt gehouden om persoonlijke herinneringen te gebruiken. Bovendien suggereren de auteurs dat stijlkamers en reconstructies van het dagelijks leven bezoekers een goed beeld geven van het verleden waaraan zoveel behoefte is.

Nemen de schrijvers, die beide verbonden zijn aan het Rijksmuseum, hiermee een stelling in bij het debat dat is losgebrand over de nieuwe inrichting na de grote verbouwing? Expliciet wordt dit niet gezegd. Komt er in het Rijksmuseum een open depot met gemakkelijk toegankelijke beschrijvingen van voorwerpen die historici kunnen gaan gebruiken voor hun onderzoek? Of blijft dit een droomwens? De verdienste van dit mooi uitgegeven boek bestaat uit de theoretische beschouwingen die vooral voor historici nuttig zijn om gefundeerde kritiek te leveren wanneer zij voorwerpen willen gebruiken bij hun onderzoek. Al worden methoden en technieken om voorwerpen te onderzoeken wel besproken, een praktische handleiding is het boek niet geworden. Daarvoor ontbreekt het teveel aan praktische adviezen, zoals bijvoorbeeld de handigste methode om de bronnen te verzamelen of een overzicht van de belangrijkste literatuur waarin bronnen worden ontsloten.

Thera Wijsenbeek-Olthuis

N. Maas, *Werken voor de eeuwigheid. Een geschiedenis van het Letterkundig Museum* (Amsterdam: Meulenhoff, Antwerpen: Manteau, Den Haag: Letterkundig Museum, 2004, 399 blz., € 34,90, ISBN 90 8542 006 7).

Het Letterkundig Museum in Den Haag richt zich op de Nederlandse literatuur vanaf 1750. Het vijftigjarig bestaan van het museum was aanleiding voor deze geschiedschrijving. De inhoud bevat de onderdelen organisatie, collectie, publicaties en tentoonstellingen.